

Restaurálási dokumentáció

**A Lónyai-hagyatékból származó
18. századi Mater amabilis (Mária, karján Jézussal) mozaikkép
díszkerete**

2012.

A Lónyai-hagyatékból származó
18. századi Mater amabilis (Mária, karján Jézussal) mozaikkép
díszkerete

Tulajdonos: Pannonhalmi Bencés Kongregáció
Pannonhalmi Főapátság
9090 Pannonhalma, Vár 1.

Méretei: 113 cm x 80 cm x 15 cm
Anyaga: aranyozott, festett, vaspántokkal erősített fa
Restaurálás ideje: 2012. július-augusztus

Restaurátor: Martsa Piroska
szobrász-restaurátor művész

Restaurálás helye: MARTSA Múterem és Művészkeret
1084 Budapest József utca 37.

E-mail: martsamuterem@gmail.com

Tel: +36-30 / 257-1318

A tárgy eredetét célzó kutatás

Az aranyozott keretbe foglalt ovális mozaikképről csupán annyi információ állt rendelkezésre, hogy a Lónyai-hagyatékkal került Pannonhalmára 1945-ben. Stefánia hercegnő különösen kedvelte, a szobája falát díszítette. A tárgy eredetét célzó kutatás a következőkre derített fényt:

Stefánia belga királyi hercegnő *Stephanie Clotilde Luise Hermine Marie Charlotte van België*, azaz *Belgiumi Stefánia Klotild Lujza Hermina Mária Sarolta* (Laeken, Brüsszel mellett, 1864. május 21. – Pannonhalma, 1945. augusztus 23.), a Szász–Coburg–Gothai-házból származó belga királyi hercegnő, osztrák–magyar koronahercegné, Rudolf koronahercegnek, az Osztrák–Magyar Monarchia trónörökösének felesége, özvegye. Később Lónyay Elemér magyar gróf (később herceg) felesége (*Stephanie Fürstin von Lónyay*).

A második világháború végén a Lónyay hercegi párnak menekülnie kellett a Magyarországot megszálló szovjet Vörös Hadsereg katonái elől. A Pannonhalmi Bencés Főapátságban kaptak menedéket, ahol Kelemen Krizosztom főapát (1884–1950) bújtatta őket, más menekültekkel együtt. Birtokaikat és műkincseiket az apátságra hagyományozták. Stefánia itt hunyt el, 1945. augusztus 23-án, 81 éves korában. Férje egy évvel később halt meg Budapesten. Mindkettőjüket a főapátsági templom kriptájában helyezték végső nyugalomra.

Az 1920-as trianoni határ az Oroszvár és Pozsonyligetfalu közötti Köpcsény kataszteri területén húzódott. A községet az 1947-es párizsi békeszerződésben Csehszlovákiához csatolták, ekkor a csehszlovák állam egy, a Beneš-dekrétumok alapján elfogadott törvényre hivatkozva elkobozta a „magyar nemzetiségű belga királyi hercegnő” ingatlanjait. Valószínű, hogy a csehszlovák hatóságok az elkobozhatóság érdekében minősítették a belga királyi család tagját magyar (azaz ellenséges) nemzetiségűnek. De ekkorra az ingatlanok tulajdonosa már nem az elhunyt hercegi pár, hanem a jogos örökös, a Pannonhalmi Főapátság volt. A Csehszlovákia által jogtalanul elkobzott magyar egyházi tulajdon visszaszerzésére (restitúciójára) a jogos örökös 2003-ban a jogutód államban, Szlovákiában pert indított.¹

Képek:

Stefánia hercegné fiatal és időskori képe, valamint az oroszlanos Lónyai-címer.

¹ A Wikipédia (http://hu.wikipedia.org/wiki/Stefania_belga_kiralyi_hercegnő) c. cikke alapján:

Az aranyozott tojással szegélyezett mély keret ovális nyílású belső táblát foglal magába, mely a vastálcába épített mozaikképet öleli körül. A mozaik súlya miatt (közel 50 kg) a keretet a hátoldalon több vashevederrel erősítették meg, melyeket vágott fejű vascsavarokkal rögzítettek a deszkákba. A restauráláshoz a vastálcába épített mozaik képet a keretből kiemeltük.

A keret jó megtartású anyaga gombafertőzéstől és rovarkártól mentes, ami az optimális tárolási körülményeket jelzi. Több helyen azonban kopás, mechanikus sérülés nyomai tapasztalhatók, emellett a felhasznált anyagok összeférhetlensége által létrejött károsodások mutatkoznak rajta.

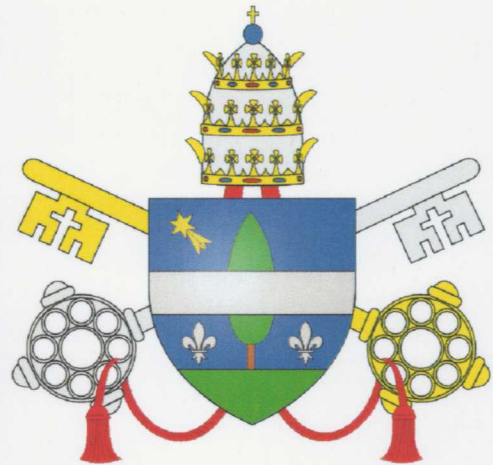
A díszkeret faragott díszítményei közötti homorú-íves keresztmetszetű sávját fekete alapon reneszánsz stílusú növényi ornamentika díszíti. A festett indadíszítmény a keret felső szegélyén, középen pauzában található, melyet talán egy később oda helyezendő kartus, címtábla céljából hagytak üresen

Az indákkal körülhatárolt mezőket a keret alsó és felső szegélyén Anjou-liliomok, 6 szirmú aranyszínű virágok, az oldalsávokon az előbbihez hasonló, levelekkel és természellel kiegészített virágok, valamint 8 ágú csillagban végződő, ezüstszerű üstökösök töltik ki. A keret mintázatára jellemző a szimmetria, plasztikus hatását barna színű modellálással érték el.

A képeret mind a négy sarkában festett, ovális kartusba foglalt címerpajzs látható, rajta kék alapon magasodó zöld lombos fa. A pajzsokat középen ezüstszerű pólya szeli át. A címereket vékony viaszbevonattal látták el. A négy címerpajzs közül egy szinte teljesen feketére színeződött (átfestés, vagy pigment változás következtében), de ezen is kivehető az eredeti lombos fa ábrázolás. A korábbi tulajdonos Lónyai család címerén azonban harcoló oroszlánokat láthatunk, a lombos fa tehát egy még korábbi tulajdonosra utal.

XIII. Leó pápa címere hasonló jegyekkel bír: a pólyával átszelt ciprusfa, a betlehemi csillag motívuma és a francia liliomok, melyek az 1878-1903 között uralkodó pápa heraldikai jegyei, szerepelnek az általunk vizsgált kereten is. Joggal feltételezhető tehát, hogy műtárgy eredetileg az ő tulajdonát képezte.

Pápaságának idejére esik Stefánia hercegnő életének korai szakasza is. 1881. május 10-én, 17 éves korában, Stefánia hercegnő Bécsben feleségül ment Rudolf koronaherceghez, ezzel osztrák főhercegnéi rangra emelkedett. A császári esküvőn megjelent magas rangú vendégek között volt Edward herceg, brit trónörökös, a jövőben VII. Edward király és unokaöccse, Hohenzollern Vilmos német trónörökös herceg, a későbbi II. Vilmos császár is. A rangos esemény alapján feltételezhető, hogy a pápa is kifejezte jókívánságait Európa egyik vezető hatalma frissen házasságot kötött trónörökös párjának. Talán a mélyen vallásos Stefánia nászajándékba kaphatta a képet a katolikus egyház fejétől, és a császári udvarból való távozásakor megengedték, hogy ezt személyes tárgyai között magával vigye.

A keret sarkainak 45 fokos illesztései szétrepedtek és a keret belseje felé V alakban eltávolodtak egymástól, a keletkezett rések a címerpajzsokat is átszelik. Mivel a keret anyaga az évek során optimumba került a környezetével, drasztikus beavatkozás nem célszerű ott, ahol az összeillesztések jól tartanak.

Ezért a keretsarkok illesztését is csupán esztétikailag javítottuk, mivel a teljes szétbontás és újra építés nem volt indokolt. A réseket faporos ragasztó masszával tömítettük, enyves krétával alapoztuk, aranyoztuk és retusáltuk. (Paraloid B67 lakkbenzinben oldott műgyanta alapú olajfesték alkalmazásával).

Az indamintás, homorú íves felület csaknem teljesen ép, csupán a keret bal oldali sávjában mutatkoznak apró, pontszerű hiányok. Ez alkalmasint lehet páralecsapódás következtében létrejövő károsodás. Ugyanakkor a bal alsó sarokhoz közeli felületén repedés és enyhe elválás mutatkozik

Az indamintás fekete keretmező és a belső íves betélapok közötti elválasztó keret aranyozott léce mellett, a feketére festett alapon aranyozott és faragott növényi levélsor látható. Hasonló mintázat díszíti a keret külső szegélyét is.

A keret belső levélmintázatának kiemelkedő éleiről is szinte mindenütt megkopott az arany. Az aranyfűst a kiemelkedő éleken gyengébben tapad, erősebb portörléskor könnyen leválhat. Felületét a kiváló tulajdonságokkal bíró OPTIL 1001 aranyszilikát festékekkel retusáltuk.

Az aranyozott tojássor – tekintettel arra, hogy ez a legmagasabb és ezért a leginkább sérülékeny felület –, szinte minden domború részén kopott, néhol az alapozásig sérült.

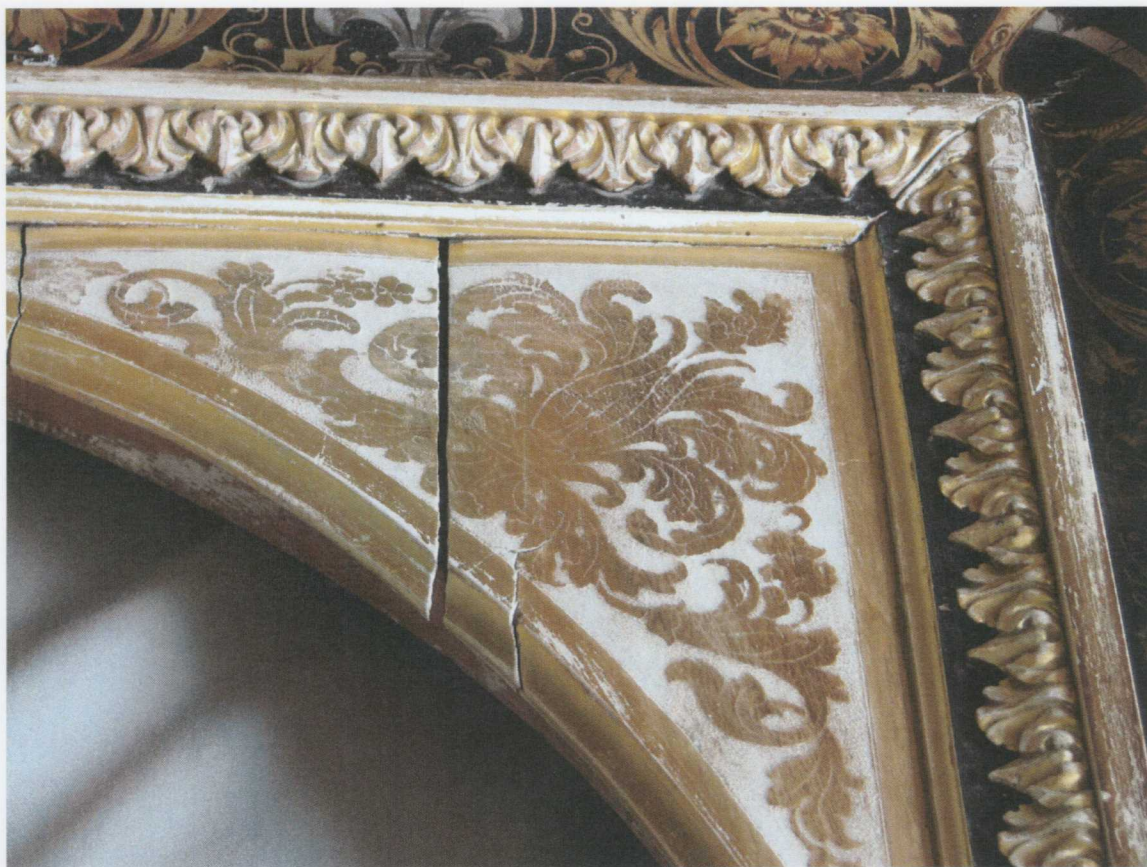

A tojássor erősebben sérült részeit újra krétáztuk, bólusz réteggel láttuk el és políraranyoztuk, a mélyedésekben aranszínű Ecolinnal (Talens 801) retusáltuk a kopásokat. A mattarany részeket a KEIM cég OPTIL1001-es aranszilikát festékével retusáltuk.

A belső, ovális nyílású díszmező arany sgrafittoval ékes, melyet a krétázott alapra felvitt laparany felület visszakarcolásával és poncolásával értek el.

A palmetta mintás felületen nedves törlés nyomai láthatók: az aranyozás ívesen kopott le a fehér alapig.

A vékony falapokon a csavarozástól és egyéb, környezeti hatásoktól, illetve talán a kevésbé szakszerű készítéstől is jelentős repedések keletkeztek. A faanyag érzékeny a környezet páraingadozására, az ennek hatására bekövetkező vetemedés a darabokat jelentősen eltávolította egymástól, és elmozdította a nyílás ívétől is. Elkeskenyedő részein valószínűleg már készítésekor kialakultak a repedések, melyeket textil-erősítéssel, majd a felület krétás aranyos bevonatával igyekeztek elfedni. Idővel azonban ezek a repedések ismét megjelentek. A néhol 3 mm-re tágult réseket balsafával, hasonlóan rugalmas faporos ragasztómasszával és enyves krétával tömítettük, aranyoztuk. Mindezek ellenére lehetséges, hogy – mivel a vékony falemezek érzékenyebben reagálnak a páratartalom változásokra –, a restaurálást követően újra megjelenhetnek rajta repedések

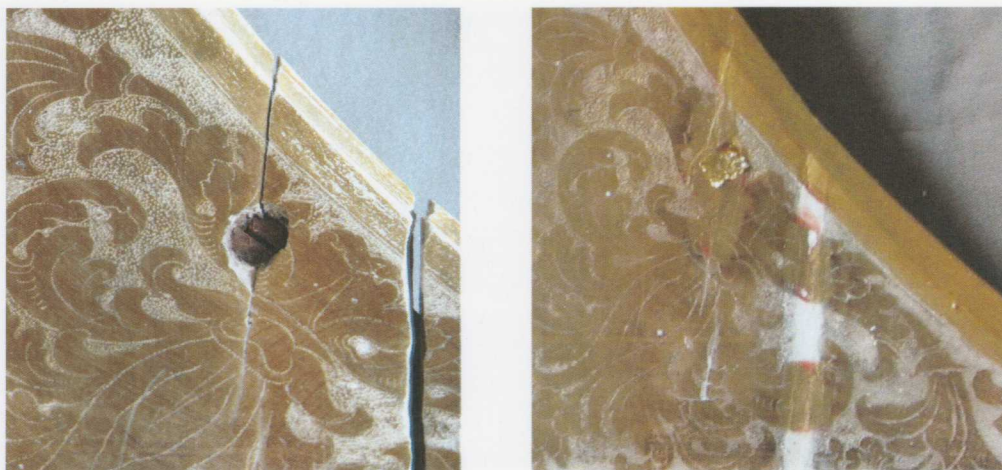
A lapok és díszlécek rögzítéséhez használt vascsavarok és szögek a krétázott felületek alatt károsodási folyamatokat indítottak be, repedéseket és felületi leválásokat okoztak. Ennek magyarázatát a vas korrózióra hajlamos anyaga és a kréta nedvességfelvevő képessége közötti kölcsönhatásban kereshetjük.

A kréta ugyanis felveszi a környezet páráját, ezért –hacsak nem tartják a tárgyat kifejezetten száraz környezetben -, mindig tartalmaz némi nedvességet. Az ennek hatására képződő vaskorróziós termék - a rozsdá - pedig jelentős térfogat növekedéssel jön létre, mely teret követel magának, akár a környező anyagok rovasára is. Ez okozhatta, hogy a vasszögek fejénél a felettük levő krétaréteg kráter alakban körbepedte, majd levált. A folyamat addig tart, amíg a közeg nedvességet tartalmaz.

A vasszögek eltávolítása a meglévő ép bevonat sérülésével járt volna, ezért helyi korrózióvédelemmel akadályoztuk meg a vasoxid újra termelődését.

Ugyanezt az eljárást alkalmazzuk a vágott fejű vascsavarok okozta hiányok pótlásánál, itt a krétatömítés alá szigetelésként balsafa lemezt is tettünk a csavarfejre.

A palmetta mintás belső keret vetemedéseit ragasztással és préseléssel enyhítettük, a repedéseket tömítéssel, újra alapozással és aranyozással korrigáltuk.

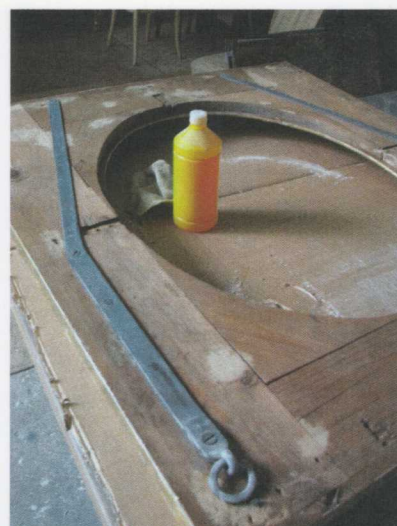
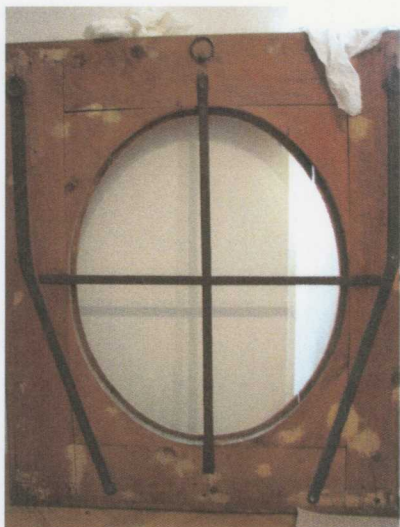
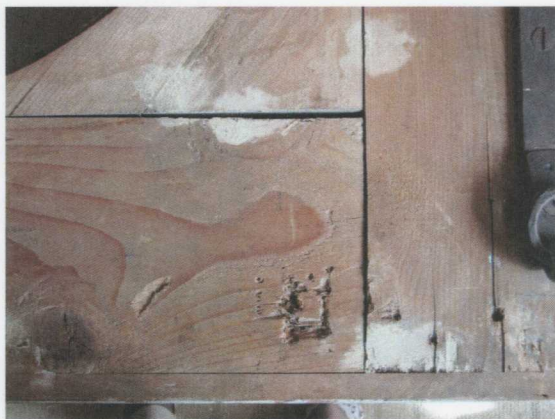
Az aranyozáshoz 4 füzet laparanyat (ára: 14.300 Ft / füzet), kagylóaranyat (ára 14500 Ft/ 1 csepp), 1 dl OPTIL 1001 aranyzilikát festéket (KEIM, ára 20.000 Ft / liter) és kevés aranyszínű Ecoline 801 retusfestéket (ára 1450 Ft) használtunk fel. Az alapozáshoz bolognai krétát és vörös bóluszt alkalmaztunk, a tömítésekhez balsafa és fenyőlapokat, alkoholos faporos ragasztómasszát készítettünk. A felhasznált vegyi anyagok: lakkbenzin, nitrohigító, sellak + Alkonek, korrózióvédő anyag (Evipass) + fekete zománccfesték. A retushoz (valamint) több színű olajfestéket + Paraloid B67 műgyanta lakkot alkalmaztunk.

A hátoldalra ragasztott kék szegélyes vignettára egy hasonló, kisebb címkét ragasztottak. Ennek kézzel, tintával írt felirata: „Grosser Saal”. Jelentése „nagyterem”, de a neves bécsi koncertterem elnevezése is ez.. Mivel azonban ez utóbbit 1913-ban alapították, s akkor Stefánia már Lónyai gróf feleségeként a bécsi udvartól távol, korábbi családjától külön és némiképp eltaszítva élt, kicsi az esélye, hogy a címke onnan került volna rá. Annál is inkább, mert valószínűleg a mozaikkép, keretével együtt Stefánia személyes tulajdonát képezte. Sokkal valószínűbb, hogy a felirat a Lónyai kastély, vagy más épület egyik nagyobb helyiségére utal, ahova, vagy ahonnan a képet áthelyezték. Az alsó címkén a ráragasztott kisebb címke miatt a szöveg nem olvasható. Jelen restaurálás nem célozta ennek feltárását, ezért érintetlenül hagytuk.

A keret oldalára ragasztott papírdarabon „1050”-es (leltári) szám látható.

A hátoldal, bár több szegzés-nyom és mechanikus sérülés, roncsolás látható rajta, különösebb védelmet nem igényel. A mozaikkép rögzítésére és a keret stabilizálására alkalmazott vaspántokat felületi korrózióvédelemmel láttuk el. (Evipass kezelőszer és fekete zománctfesték)

Átvételi állapot

Készállapot

Kezelési és tárolási javaslat

Az aranyozott fatárgyak optimális tárolási körülményei:

Hőmérséklet: 25 C^o,
Páratartalom 40-45 %
Fényerő: 50 lux.

Kerülni kell a túlzott és gyakori pára- és hőingadozást, mert a változó Rh állandó mozgásra készíti a faanyagot, és ez repedéseket, leválásokat eredményez a felületen, a már restaurált részeken is.

Nedves, hideg környezetben a rovarkár és a gombafertőzés esélye megnő. A páralecsapódás kivédésére célszerű a hideg felület (fal, vagy jelen esetben a vasból készült mozaiktartó keret) valamint a fatárgy közé vékony parafa elválasztó lapot illeszteni.

Amennyiben a faanyagon barnás-kékes, vagy fehér elszíneződést, korhadást tapasztal, illetve a kereten apró lyukak, s alattuk a rovarkárosítókra jellemző furatliszt jelenik meg, a tárgyat fertőtleníteni kell. Ennek módjáról érdemes szakember (pl. restaurátor) véleményét kérni. Mivel az esetlegesen megjelenő gomba- és rovarfertőzés áterjedhet más műtárgyakra is, célszerű a tárgyat optimális adottságokkal rendelkező környezetbe áthelyezni.

Tisztítás:

A faragott, aranyozott képkeretet vizes, nedves ronggyal törölgetni TILOS! A nedvességtől az aranyfüst réteg felpuhul, leválik. Portalanításhoz tollseprűt, puha szőrecsetet, vagy puha kefe-fejű porszívót kell használni, mely utóbbi esetben is körültekintően kell eljárni, az erőteljes mechanikai hatásokat célszerű kerülni. Alkalmas a tiszta, száraz, polárszövet anyagból készült tisztító kendő is.

Vegyszerek, bútorfényező anyagok alkalmazása az aranyozott felület károsodásához vezet.

Mozgatás:

Szállításkor –tekintettel a keret tekintélyes súlyára - ügyelni kell a sarkok ütődésére, a díszek karcolódására. Ha a tárgy mozgatására sor kerülne, a mellékelt sarokvédő burkokat javasoljuk alkalmazni.

Hosszas raktározás esetén a keretet egyenletes sík alapra, a hátoldalán fektessük, máskülönben meggörbülhet, repedhet, vetemedhet, akár törhet is. A hátoldali vas akasztó akadályozhatja a síkra való felfekvését, ezért érdemes ezt valamilyen támasztékkal (deszkalap) kiegyenlíteni. A por elleni védelemül célszerű puha textillel a keretet letakarni. Nejlon fóliába zárva ne tartsuk hosszú időn keresztül! PVC göngyöleg alkalmazása nem javasolt - más műtárgyak esetén sem -, mert bomlásakor sósav képződik, ami megmarja a benne légmentesen tárolt anyagot, tárgyat.

Környezetváltozás a műtárgy áthelyezésekor

Az aranyozott fakeret áthelyezésekor ügyelni kell a különböző terek hőmérsékletének különbségére is. Hideg, nedves, vagy klimatizált térből meleg, száraz közegbe nem szabad hirtelen áthelyezni, mert a faanyag gyors száradása a felületi rétegek azonnali leválását, repedezését eredményezi. Fordított esetben szintén fennáll a károsodás veszélye. Ilyenkor lassú átmenetekkel kell a fakeretet hozzászoktatni a változáshoz, törekedve arra, hogy csupán a lehető legkisebb klímasokkot okozzuk az anyagnak.

Garancia

A restauráláskor elkerülhetetlen környezet váltáskor és a szállítás során a keret több átmeneti állapotot kénytelen elviselni. Mivel a faanyag „beállt”, ezeket a változásokat vélhetően jól tolerálja, emellett a restaurátor munka közben ügyel az optimális tárolási feltételekre. Az eredeti helyére való visszakerülés után azonban a műtárgynak újból alkalmazkodnia kell a régi környezetéhez. A keretnek ismét tartania kell a jelentős súlyú mozaikképet is, mely szintén megterhelést jelent majd a faanyagnak. Ezen hatások beindíthatnak néhány mechanikus folyamatot, melyek előre nem láthatóak, de számítani kell rájuk. Ha ezek olyan mértéket öltenek, hogy a tárgy esztétikai megjelenését jelentősen befolyásolják, újabb restaurálási megbízással korrigálhatók, célszerűen a helyszínen.

A Restaurátor csupán a saját munkája kapcsán felmerülő javításokért vállal felelősséget. (Ragasztások, aranyozás, retus, illetve a szállításkor, átadáskor esetlegesen megtörténő sérülések utólagos korrigálása.)

Klímasokkból, illetve alkalmatlan környezetben történő tárolásból, nem megfelelő kezelésből, a műtárgy átadás utáni szakszerűtlen mozgatásából eredő utólagos károsodásokért a Restaurátor nem vállal garanciát.

Budapest, 2012. aug. 24.